

„Naród żyje, dopóki jego język żyje...” („A nemzet addig él, míg él a nyelve...”) – néhány gondolat a lengyel (és nem csak a lengyel) nyelvről

VÁRNAI DOROTA

egyetemi adjunktus, ELTE BTK, Szláv és Balti Filológiai Intézet, Lengyel Filológiai Tanszék

Abstract: In the study, the author reviews some Polish cultural periods, in which he highlights the efforts of their development and development into the Polish (literary) language - primarily the activities of the medieval councils in this direction. We are talking about important writers of Polish literature of the 16th century, whose work also featured prominently the defence of the Polish language. At the end of the study, the author presents the characteristics of the Romantic era in a few thoughts, as well as the role of the national language in maintaining national identity.

Keywords: synod, national language, humanism, language protection, national identity

„Naród żyje, dopóki język jego żyje, bez języka narodowego nie ma narodu” („A nemzet addig él, míg él a nyelve, nemzeti nyelv nélkül nemzet sincs.”) – Ez a mondat a 19. századi lengyel filozófustól, Karol Libelttől származik (Libelt 1869). Mennyire egybecseng ez a mindenki által jól ismert magyar mondattal: „Nyelvében él a nemzet”! Mit is jelent, és miért olyan fontos? Mondhatjuk azt, hogy a nemzeti nyelv alapvetően fontos eleme egy nemzet önálló létezésének, egy nép nemzeti önazonosságának, a nyelv a nemzeti gondolkodás és kultúra kifejezője. Egy nép, ha elveszíti a nyelvét, elveszíti önmagát, de ugyanez elmondható a külföldön élő nemzeti közösségekről. A magyar mondat akkor lett szállóige, amikor II. József 1784-ben elrendelte, hogy német lesz Magyarországon a hivatalos nyelv. Halálakor ezt a rendeletet eltörölték. Sokan Széchenyi István-nak tulajdonítják e mondást.

Amikor Karol Libelt megfogalmazta ugyanezt a gondolatot, Lengyelország már több évtizede nem létezett. Miután a három európai hatalom egymás között „osztzkodott” a lengyel államon, a lengyel nemzet egy „skizofrén” állapotba került – egy nemzet úgy létezik, hogy nincsen „otthona” – így a 19. században elsődlegesen fontos és kiemelt feladattá vált a lengyelség számára a nemzeti identitás megtartása, aminek az egyik eszköze volt a nemzeti nyelv. E feladat – harc a lengyel nyelvért – azonban nem csak a 19. század sajátossága.

Már a középkorban szükségesnek bizonyult a lengyel nyelv elterjedését és használatát támogató tevékenység. A lengyel állam megalakulásával a 10. században elindult az írásbeliség, amely eleinte hivatalos dokumentumokat, bírósági eljárások leírását, évkönyveket jelentette, természetesen latin nyelven. Arra, hogy a lengyel nyelv megjelenjen az írásbeliségben a lengyel földön várni kellett mintegy két-három évszázadot. (Itt jegyezzük meg, hogy a lengyel írásbeliségre és irodalomra sokáig jellemző volt a kétnyelvűség, az egyre inkább teret hódító lengyel nyelv mellett sokáig alkalmazták a latint is, egészen a barokk korig, a 17. századig.) A lengyel nyelv széles körű használata szempontjából jelentős szerep jutott a zsinatoknak, és az ott elfogadott konstitúcióknak, ill. kánonoknak.

Ezek ismerete engedi meghatározni azt, hogy milyen volt akkoriban a papság viszonyulása a nemzeti nyelvek felhasználásának kérdéséhez az Egyház tanításában, és emellett a papok véleményének az alakítására ebben a kérdés-körben. A 13. századi Lengyelországban egyik legnagyobb tekintély volt Jakub Świnka érsek, akinek – a lengyel püspökség vezetőjeként – nagy érdemei voltak annak a tevékenységnek az eredményességében, amely a lengyel nyelvet támogatta a liturgia használatában, illetve amely a lengyel papság védelmére irányult az elnémetesítéssel szemben, és jelentősen hozzájárult a hazai nyelv státuszának emeléséhez a latinnal szemben. Egyik legfontosabb momentum a Jakub Świnka eme tudatos nyelvi tevékenységének volt az 1285-ben Łęczycza-ban tartott zsinat. Itt több egyházi téma között szerepelt a lengyel nyelv helyzete is. 34 elfogadott kánon közül négy közvetlenül a nyelvvel volt kapcsolatos – arra vonatkoztak, miszerint az oktatásban a lengyel nyelv használandó. A 3. kánon egyenesen beszélt az oktatásról „in polonico”. Ez a kánon arról szól, hogy a népnek lengyel nyelven kell magyarázni az *Úr imádságát*, az *Apostoli hitvallást*, valamint az *Angyali üdvözetet*.

Caput 3. Statuimus etiam: út omnes presbyteri, singulis diebus Dominicis, intramissarum sollempnie, dictum symbolum et orationem Dominicam, et Salutationem Virginis gloriosae, decantato symbolo, loco sermonis exponere debeant populo in polonico, et festa indicare. Si qui autem, adeo periti fuerint, exponant Evangelium ad bona opera facienda, et vitia fugienda, et ad divinum officium, aut saltem ad Corpus Christi videndum populum inducentes, et ante elevationem campana pulsetur, ut homines concurrant, ac deinde ut orent pro domino Papa et omni gradu Ecclesiae, pro Regibus et principibus, cunctoque populo christiano, pro pace et bono statu terrae, et cunctis, quae sunt universorum et singulorum usibus profutura; specialiter autem pro benefactoribus et patronis, ac generaliter pro vivis et defunctis ibi sepultis (Hube 1856: 167-168).

E kánon – azzal, hogy az eddigi gyakorlathoz képest több ima lengyel nyelvű magyarázatára utasította a papságot – minden bizonnyal hozzájárult a lengyel nyelv használói nyelvi kompetenciájának növekedéséhez, és itt nem csak a szentmiséken résztvevő hallgatóságra gondolunk, hanem a papok tudatos nyelvhasználatára is, akiket a kánon arra kötelezett, hogy vállalják az imák fordítását lengyel nyelvre. A Łęczycza-i zsinat fentebb említett kánonja arról tanúskodik, hogy a 13. század végén felismerték a nép katechizálásának során az alapvető imák és az alapvető hittételek lengyel nyelvű tanításának szükségességét és fontosságát. Ez védelmet jelentett a lengyel földre egyre inkább beáramló német népességgel szemben, amely némelyik területen többségbe került a helyi lengyel lakossággal szemben.

A következő, 4. kánon is fontos a lengyel nyelv szempontjából. A kánon latin szövegében, amely azt az utasítást fogalmazza meg, miszerint annak érdekében, hogy a nép ne kerülje a templomokat, és a még nagyobb vallásosság elérése érdekében a fontos egyházi méltóságok neveit írásban jegyezzék fel, hogy a nép

imádkozhasson érettük, végül pedig az általános gyónást e szavakkal végezzék el:
Kaję się Bogu:

Caput 4. Praeterea, út populus suas non subterfugiat ecclesias, maxime in sepulturis eligendis, sed at eas potius ipsius devotio exciteur, statuimus et firmiter praecipimus observari:út beneficia et nomina benefactorum ecclesiae cuiuslibet habeantur in scriptis, et post exhortationem huiusmodi publice recitentur, út pro ipsis fiat oratio specialitas;et dies obitus eorum in libris et prope sepulcra parietibus annotetur; et út eorum anniversarium praesentibus nuncietur, qui ad eorum invitentur exequias. In fine autem exhortationis huiusmodi populus generalem confessionem faciat in haec verba: *Kaję się Bogu* etc. (Hube 1856: 168)

Kaję się Bogu (Bűnbánattal vallom bűneimet Isten előtt) – ez a mondat egyik legrégebbi feljegyzett lengyel mondat.

Az 5. kánon a lengyel nyelv tanítására, oktatására vonatkozik. Arra utasít, hogy a vezető papoknak lengyel (és nem német) nyelvet kell használniuk az oktatásban akkor, ha már vannak iskolák a lengyel nyelv alakítására:

Item statuimus, út omnes ecclesiarum rectores seu plebani, vei quincunque alij sint prelati per uniuersam dyocessin polonice gentis constituti, pro honore suarum ecclesiarum et laudem diuinam, cum habeant scolas per licenciam episcoporum statutas, non ponant Theutonicam gentem at regendum ipsas, nisi sint polonica lingua ad auctores exponendos pueris et latinum, polonice informati. (Helcel 1856: 358)

A 6. kánon azt mondja, hogy magasabb pozíciókat az egyház hierarchiájában nem foglalhatnak el azok, „akik nem ismerik lengyel nyelven a latin auktorokat”.

Caput 6. Statuimus insuper, quod ad conservationem et promotionem linguae polonicae, in singulis locis ecclesiarum cathedralium, et conventualium, et aiillis quibuscumque locis non ponantur recotres scholarum, nisi linguam polonicam proprie sciant, et possint pueris auctore repetere sive exponere in polonica lingua. (Hube 1856: 168–169)

A 1ęczycai zsinatot tanulmányozó kutatók rámutatnak Jakbub Świnka érsek különös elkötelezettségére a lengyel nyelv iránt, az Egyház tanításában, az iskolákban elfoglalt helye iránt. Ugyanakkor Mariusz Leńczuk azt hangsúlyozza, hogy a szövegek fordítása latinból lengyel nyelvre fontos volt különösen az alsóbb klérusréteg számára, akik alacsonyabb képzésben részesültek. Egy másik kutató, Stanisław Rospond pedig úgy látja, hogy a zsinat döntéseiben szerepet játszott az az igyekezet, hogy a nép ellenálljon a németesítésnek, és a német lakosság növekedése ellenére megmaradjon lengyel Szilézia, valamint Nagy-Lengyelország (Leńczuk 2013: 58; Rospond 1985: 31).

A 13. századi zsinatok a lengyel földön azt célozták, hogy amellett, hogy növeljék az erkölcsi tartását a lengyel papságnak, a német papság lengyelországi

térhódítása ellen is irányultak. A lengyel püspökség a łęczycai zsinaton elfogadott döntésekkel, többek között azzal, hogy csak a lengyel nyelvet jól tudó papok lehetnek tanárok, igyekezett megerősíteni a lengyel nyelv rangját a némettel és a latinnal szemben. A łęczycai zsinat előrehaladott nyelvi tudatosságra mutat – az előző (wrocławwi – boroszlói) zsinat ugyanis azt propagálta, hogy a hívők a nép nyelvén (*lingua vulgaris*) mondhassák az imákat, ami azt jelentette, hogy akár németül is, łeczycában viszont egyértelműen a lengyel nyelvet jelölték meg. Ez a lengyel nyelv védelmét jelentette az egyre jobban beáramló és terjeszkedő németekkel szemben.

A következő reneszánsz korszak talán még erőteljesebben lépett a nemzeti nyelvek térhódítása irányában. A nemzeti államok kialakulását kísérte a nemzeti (és nem az univerzális, egyforma) kultúra megjelenése és fejlődése. Ennek fontos részévé vált természetesen a nemzeti nyelv fejlesztésére irányuló tevékenység. A 15. század végétől (1473-tól, amikor megjelent az első – még vándor-nyomda) a nyomtatás lett a lengyel (nemzeti) nyelv első számú segítője. Az egyre növekvő nyomtatási tevékenység vonta maga után az általános lengyel irodalmi nyelv egységesítésére irányuló törekvést. Ezt szolgálták az újonnan keletkező szótárak. A cél az volt, hogy a latin ábécét hozzáidomítsák a lengyel fonetikához. Emellett – a reformáció idején – a bibliafordítások, új értelmezések is teret engedtek a nyelvi filológiai munkának. Ezt a tevékenységet komoly viták kísérték, arról, hogyan alakuljon a lengyel irodalmi nyelv. A reformáció érdeme volt a lengyel nyelv bevezetése a vallási szövegekbe. 1543-ban arra panaszkodtak a kultúrát alkotók az egyik sejmiken (nemesi regionális gyűlés), hogy „más népeknek vannak saját nyelvükön nyomtatott könyveik, a mi papjaink pedig azt akarják, hogy buták maradjunk” (Ziomek 1997: 61).

A lengyel nyelv fejlődésére jelentős hatást fejtett ki a publicisztikai próza, a nemzetgyűléseken (sejm) elhangzott beszédek, különösen a 16. század ötvenes éveiben.

A tudósokon kívül írók is állást foglaltak ebben a kérdésben. Egyikük, Mikołaj Rej – az első író a lengyel irodalomban, aki írásaiban tudatosan használta a lengyel nyelvet, és csak ezen a nyelven írta a műveit. Az ő nevéhez fűződik ez a híres mondás: „A niechaj narodowie wždy postronni znają, iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają” (Hadd tudják az idegen népek, hogy a lengyeleknek nem liba-, hanem saját nyelvük van). Rej nem volt egy tanult ember, hadilábon állt a latinnal is, de azt vallotta, hogy mindaz, amit az írók kifejeztek eddig azon a nyelven, ugyanolyan jól megfogalmazható a saját nyelvükön. A lengyeleknek van saját nyelvük, ezért nem kell használniuk a latint, amelynek hangzása a libák gágogására emlékezteti őt.

Érdekes fejtegetéseket fogalmazott meg a nyelvről egy másik reneszánsz kori lengyel író, Łukasz Górnicki, *Dworzanin polski (Lengyel udvariember)* című

művében. 1566-ban jelent meg nyomtatásban ez a műve, mely voltaképpen egy merész és igencsak eredeti átdolgozása Baldasarre Castiglione *Il Cortegiano* című művének lengyel nyelven.

Górnicki tudatában volt annak, hogy nehéz feladat előtt áll, amikor nekilátott Castiglione műve fordításának, illetve parafrázálásának. Úgy gondolta, ahhoz, hogy megfelelő parenetikus eredményt produkáljon a lengyel olvasó számára, az olasz humanista művet a lengyel reáliákhoz kell idomítania. Így a mű cselekménye Lengyelországba kerül és a cselekménynek lengyel résztvevői vannak. A műben 1549-ben egy Krakkó melletti birtokon összejönnek kiváló nemesurak és méltóságok, akik valós, történelmi személyek – bár valójában így sosem találkoztak -, és „beszélgető vetélkedőt” („gry rozmowne”) folytatnak egymással, különböző témákat vetnek fel arról, mit is illik, mit nem a jó udvari embernek. Többek között Górnicki helyet adott az értekezésében egy beszélgetésnek a nyelvről, ez a rész ugyan az olasz eredetit követi, de a konkrétumokat illetően mégiscsak ízig-vérig lengyel. Az író tudatában van annak, hogy a lengyel nemzeti, irodalmi nyelv éppen kialakulóban van, ezért azon sajnálkozik, hogy nem tudja olyan jól kifejezni az árnyalatokat, hogy fordítási munkájában el kellett hagynia egy sereg terminust, főleg az elvont fogalmakat. A szerző egyrészt érezte annak a szükségességét, hogy a lengyel lexikális rendszer nyitott legyen a kölcsönzésekre és jövevényszavakra, másrészt pedig óva intett az idegen divattal és a sznobizmussal szemben. Tudatában volt a szláv nyelvi rokonságnak, és véleménye szerint a legjobb útja a nyelv gazdagodásának a szláv jövevényszavak befogadása volt, amennyiben más lehetőség nincs, illetve úgy gondolta, hogy a lengyel archaikus, dialektikus kifejezések, valamint a neologizmusok befogadása a nyelvi rendszerbe a megfelelő útja a lengyel nemzeti nyelv fejlődésének.

Dworzanin I. könyvében hangzik el a beszélgetés a lengyel nyelvről, annak védelméről, ez egyben egyik legszebb része a műnek. A lengyel nyelv védelmére kel az egyik fő beszélgető társ, Kryski úr, aki amúgy az olasz szokások és udvari kultúra híve, ugyanakkor az ő olaszos humanizmusa mellett rendkívül intenzíven kitűnik a lengyel hazafisága. Az udvari ember egyik fő tulajdonságának a „graziát” tekintik, aminek könnyűnek, könnyednek „észrevétlennel”, magától értetődőnek kellene lennie. Hasonló a véleményük a nyelvről is: „Szépen beszélni lengyelül az maga a művészet, amelynek szintén könnyednek, észrevétlennel kell maradnia” (Ziomek 1997: 386) Az interlokútorok az írott, illetve beszélt nyelvről is vitáznak, kifejtik a véleményüket: az egyik szerint meg kell különböztetni az írott nyelvet a beszéltől, mert szerinte „az írásnak bizonyos komolyságot ad, ha bonyolultan, és nem pedig könnyen érthetően írnak” (Ziomek 1997: 386). Kryski úr viszont azon a véleményen van, hogy az írásban és a beszédben megjelenő nyelvnek egyformának, ugyanolyannak kell lennie. A nyelv használatában Górnicki nem ellenzi a cseh vagy más szláv nyelvből való kölcsönzést ott „ahol nem lenne lengyel szó” (Ziomek 1997: 387), de nagyon

ódkodik a makaronizmusoktól, mintha előre sejtette volna, hogy a következő században ennek nagy divatja lesz.

A tak ten mój dworzanin będzie u wszystkich ludzi z podziwieniem osobny i będzie miał we wszystkim gracyją, a zwłaszcza w mowie, jeśli się strzec będzie wydwarzania, której wady pełno wszędzie a podobno u nas w Polsce więcej niż gdzie indziej. Abowien nasz Polak, by jedno kęs z domu wyjechał, wnet nie chce inaczej mówić, jedno tym językiem, gdzie troszkę zamieszkał: jeśli był we Włoszech, to ta każdym słowem signor, jeśli we Francyje, to per ma foi, jeśli w Hiszpaniye, to nos otro cavaglieros; a czasem drugi, chocia nie będzie w Czechach, jedno, iż granicę śląską przejedzie, to już inaczej nie będzie chciał mówić, jedno po czesku, a czeszczyna. wie to Bóg, jaka będzie. (Górnicki 1954: 75). (Az udvari ember akkor számíthat mások elismerésére és csodálatra, ha rendelkezik azzal a bizonyos gráciával, mely a beszédében is érezhető. Annak hiánya főleg a lengyel embereknél tapasztalható, mert egy lengyel, ha egy kicsit is elhagyja a hazáját, már nem is akar más nyelven beszélni, csak annak az országnak a nyelvén, amelyikben éppen tartózkodik, akár rövid ideig: ha Itáliában volt, akkor mindig a signor szót mondja, ha Franciaországban, akkor per ma foi, ja Spanyolhonban volt, akkor nos otro cavaglieros-t mondja; más meg, ha még nem is a cseheknél van, csak épp a sziléziai határt lépi át, már másként nem akar beszélni, mint csehül, de hát ez a cseh nyelv, Isten tudja milyen... – ford. V. D.)

A továbbiakban pedig így hangzik Kryski úr fejtegetése, ami eszünkbe juttatja azt a modernkori jelenséget, amikor – elsősorban a szocialista rendszer idejében – „külföldre szakadt hazánk fiai” emigrálva a nyugati államokba azon nyomban elfelejtették anyanyelvük helyességét, és törve beszélték azt, a befogadó ország nyelvét az anyanyelv fölé helyezve, még a hazai környezetben is:

A jeśli mu rzeczesz, żeby swym językiem mówił, to powieda, iż zapomniał abo że mu się prawdziwie gruby widzi, czego dowodząc, wyrwie jakie staropolskie z *Bogurodzice* słowo a z czeskim jakim gładkiem słówkiem na sztych je wysadzi, aby swego języka grubość, a obcego piękność pokazał; na koniec i z tym na plac wyjedzie, że niemal każdy w polskim języku wymowca czeskich słów miasto polskich używa, jakoby to było naschwał dobrze. (Górnicki 1854: 76) (És ha azt mondod neki, hogy a saját nyelvén beszéljen, akkor azt mondja, hogy az igazán nehézkes, ezt bizonyítandó egy régi lengyel szót ragad ki a *Bogurodzicából*, és egy könnyű cseh szóval veti össze, hogy kimutassa a saját nyelvének nehézkességét, és kiemelve az idegen nyelv szépségét. A végén azzal jön elő, hogy csaknem minden orátor a nemzetgyűlésben cseh szavakat használ, úgy gondolván, ez szolgál dicsőségére – ford. V. D.).

A beszélgetőtársak megbeszélik továbbá a lengyel nyelv eredetét, egyetértenek abban, hogy az a szláv nyelvből (*język słowiański*) származik, mint a cseh, rutén, horvát stb.

Górnickinek a lengyel nyelv helyességéről való fejtegetései alapján érdemes megjegyezni, hogy távol állt a szerzőtől a túlzott nyelvi puritán szemlélet. Elismeri, hogy ott, ahol *van jó lengyel szó, ott rosszul teszi az, aki latin szót tesz helyette* (Ziomek 1997: 387). Ugyanakkor úgy véli, hogy amennyiben létezik már egy megszokott kölcsönzött szó, érdemes azt használni, nem pedig a lengyel megfelelőjét, mert az esetleg az mást jelent, mint a *filozof (filozófus) és mędrzec (bölc)* esetében; de képes volt, például, inkább a latin *patria* szót használni az *ojczyzna (haza)* helyett, minthogy *ojczyzna ojcowizna*-t (örökség – szó szerint: *apai örökség*) is jelentett abban az időben. Még egy érdekes megállapítást ad Górnicki Kryski úr szájába, amikor a régi lengyel szavak használatáról vitáznak a beszélgetőtársak. Véleménye az, hogy ha létezik a mostani lengyel nyelvben szó egy fogalomra, akkor tanácsos kerülni a régi, már kevésbé ismert szavak használatát. Ha azonban nincs megfelelő szó, inkább egy régi lengyel szót elevenítsenek föl, mintsem idegen nyelvből kölcsönözzenek.

Górnicki a gondos filológiai munka során tudatában volt annak, milyen nehézségekkel jár az elvont fogalmak fordítása. Azt fejt ki, hogy annak ellenére, hogy lengyelek régóta beszélnek a lengyelt, a nyelv mégsem régi, ezen azt érti, hogy mint nemzeti és irodalmi nyelv a lengyel éppen kialakulóban van. Ebben az értelemben *Dworzanin polski* tulajdonképpen egy elméleti és egyben gyakorlati kifejezője a nyelvi materiával való küszködésnek.

Górnickinek egész irodalmi tevékenysége a lengyel nyelv legmélyebb szeretetében gyökerezik, küldetésének tekintette anyanyelvének a formálását, gazdagítását, más nyelvek fölé emelését hazájában. Mélyen meg volt győződve arról, hogy – Kryski úr szájába adva a szavakat- „*nasz język polski rychto by uróś, gdybyśmy się go rozmiłowali*” (Górnicki 1954) („a mi lengyel nyelvünk hamar naggyá lehetne, ha mindnyájan szeretnénk őt”). A humanista szerző a lengyel nyelv növekedésének szentelte munkásságát egész életén át. Teljes humanista tudományos eszköztárral és rendkívül precíz tanulmányozással tette mindezt. Abban az időben az akkori írók között talán Łukasz Górnicki fektetett be legtöbb munkát és igyekezett a lengyel nyelvnek és eredetének tudományos tanulmányozásába, az irodalmi stílus, illetve az ortográfia kidolgozásába. A *Dworzanin polski* című műve fölötti munka az író számára egyben komoly tudományos, nyelvi, filológiai munka is volt, így egyértelmű a hozzájárulása a lengyel irodalmi nyelv megalakulásához.

A 17. századi barokk kor írásbelisége, irodalma a latin nyelv mellett teljes szélességgel használja a lengyel nyelvet is. Erre a korra jellemzőek ugyan az egyes írók által előszeretettel alkalmazott makaronizmusok, de ez volt a latinnyelvűség utolsó időszaka a lengyel írásbeliségben. A lengyelek számára a 18. század, a felvilágosodás kora, sok mindent hozott – jót és rosszat is. A sok reformnak köszönhetően átalakították az oktatást, aminek egyik legfontosabb eredménye volt a lengyel nyelv mint oktatási nyelv bevezetése az iskolákba. Sajnos a politika

közbeszólt, és a 18. század végén megtörtént Lengyelország felosztása, melynek eredményeképpen Lengyelország 123 évre megszűnt létezni, ki lett törölve Európa térképeiről. Ezzel együtt a felosztó hatalmak el akarták törölni a lengyel kultúrát, tudományt, nyelvet. Most lett igazán fontos és életbevágó a lengyel nyelv védelme – hiszen *addig él egy nemzet, ameddig a nyelve él*. És itt visszakanyarodtunk a tanulmány indító gondolataihoz. 1822-ben Adam Mickiewicz *Ballady i romanse (Balladák és románcok)* című kötetének kiadásával „kirobbant” Lengyelországban a romantika korszaka. Mickiewicz nemzedéke volt az első olyan nemzedék, amely a már nem létező lengyel államban született. Ez a helyzet különleges feladatot rótt rájuk. Lét kérdése lett a lengyelek számára, hogyan tartsák meg a nemzeti önazonosságukat a három idegen állam keretei között. Felismerték, hogy a nemzeti identitás megtartásához nélkülözhetetlen a nemzeti kultúra, történelem, hagyományok, és mindezek mellett a nemzeti nyelv ápolása, aminek a fontossága még növekedett akkor, amikor a sikertelen fegyveres felkelések után a megszállók komoly erőszakos oroszosító, ill. germanizáló tevékenységbe fogtak. Lengyelország harmadik felosztása után (1795) jelentősen megváltozott a lengyelek történelmi helyzete, adott egy leigázott, saját államiságától megfosztott nemzet, ez az állapot meghatározza a lengyelség világnézetét, a filozófiai-morális problematikát, amelyet felvetett a 19. századi írásbeliség, irodalom, tudományos tevékenység. Idővel megjelennek próbálkozások a történelmi helyzet, nemzeti lét meghatározására, a „túlélési terv” kidolgozására, ennek nyomán kialakul egy általános nemzeti tudat, amelynek fontos és alapvető részévé válik a szó szerepe, a nyelv szerepe, így komoly szerephez jutnak a nagy költők, a nemzetet vezető szellemi váteszek – a nemzeti tudat kialakításában, fenntartásában ezek a vátesz költők lesznek a meghatározók, az irányadók (mint Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki vagy Zygmunt Krasiński). A nemzeti identitás megtartása az irodalmon, a nyelven keresztül történik, innen meríti a nemzet az útmutatást. A nemzeti öntudat erősítésére szolgált természetesen a hagyományok ápolása, a lengyel múlttól szóló ismeretek terjesztése (múzeumok létesítése), a népi szövegek, éneke, legendák gyűjtése (Oskar Kolberg), és nem utolsósorban a lengyel nyelv rendszerének tanulmányozása, kidolgozása, ami Samuel Bogumił Linde nagyon fontos és hatalmas lexigráfiai munkájának megszületéséhez vezetett – *Słownik języka polskiego (Lengyel értelmező szótár)* (1807–1814). A romantika korában úgy gondolták a tollforgatók, hogy az abszolút nyelvi mintát a 16. századi nyelv nyújtja, tehát, az, amelynek csiszolásában részt vett fent említett Łukasz Górnicki is. Az egyik vátesznek tartott költő, Juliusz Słowacki pedig ezt várta el a nyelvtől: „Chodzi mi o to, aby język giętki/ Powiedział wszystko, co pomyśli głowa” (Azt szeretném, ha a nyelv annyira lenne rugalmas, hogy mindent el tudjon mondani, amit a fej kigondolt) (Słowacki 1952: 164).

Zárógondolatként jegyezzük meg, hogy egy nemzet nyelve ennek a nemzetnek elengedhetetlen része, és elengedhetetlenül szükséges a nemzet továbbéléséhez, így a mai időkben is fontos feladatunk nyelvünk ápolása.

Felhasznált irodalom

- Górnicki, Ł. 1954. *Dworzanin polski*. opr. Roman Pollak. Wrocław. Biblioteka Narodowa.
- Helcel, A. 1856. *Starodawne prawa polskiego pomniki*. t.1. Warszawa.
- Hube, R. 1856. *Antiquissime constitutiones synodales provinciae gneznensis. Maxima ex parte. Nunc primum e codicibus manu scriptis tipis mandatae*. Petropoli.
- Karasiewicz, W. 1948. *Jakób II Swinka arcybiskup gnieźnieński 1283–1314*. Poznań.
- Leńczuk, M. 2013. *Staropolskie przekazy kanonu Mszy Świętej*. Warszawa.
- Libelt, K. 1869. *Rozprawy o odwadze cywilnej, miłości ojczyzny, wychowaniu ludów: na rzecz pomnika Adama Mickiewicza, Zygmunta Krasińskiego i Juliusza Słowackiego*. wyd. Drukarnia „Czasu” W. Kirchmayera.
- Ratajczak, K. 2009. Ustawodawstwo szkolne wczesnośredniowiecznych soborów powszechnych i wybranych synodów. Zarys problemów, In: *Ars educanci. Źródła. Studia z dziejów wychowania i kształcenia od średniowiecza do XIX wieku*. red. J. Gwioździk, P.P. Barczyk, Mysłowice. 13–25.
- Rojszczak-Robińska, D. 2010. Język a Kościół. „*Kwartalnik Językoznawczy*” nr. 2. 76–91.
- Rospond, S. 1985. *Kościół w dziejach języka polskiego*. Wrocław.
- Silnicki, T., Gałąb, K. 1956. *Arcybiskup Jakub Swinka i jego epoka*. Warszawa.
- Siwicka, D. 1999, *Romantyzm*. Warszawa.
- Słowacki, J. 1952, *Beniowski*. Wrocław. opr. Eugeniusz Sawrymowicz.
- Stelmach, W. 2018, *Język polski w statucie synodu łęczyckiego z 1285 roku – tłumaczenie kanonów*. Poznańskie Spotkania Językoznawcze 35–36. 131–144.
- Witkowska, A., Przybylski R. 1997. *Romantyzm*. Warszawa. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ziomek, J. 1997. *Renesans*. Warszawa. Wydawnictwo Naukowe PWN.